

system that evolving a mechanism transformation, which creates conditions for social and cultural changes of different magnitude, depends directly on the human capacity for creativity and capacity of society to accept or adapt the results of this work.

Keywords: innovation, science, economic development, productive force, innovative development, reflection, innovation, philosophy of science.

Супрун А. Г., кандидат философских наук, доцент кафедры философии, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), alinasuprun2@gmail.com

Скулумовская А. В., магистр факультета ветеринарной медицины, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), alinasuprun2@gmail.com

Творческая деятельность как основной элемент инновационного развития

Осуществляется философский анализ понятия «инновация», определяются историко-философские предпосылки формирования основных функций науки, характеризуется взаимосвязь философии, науки и инновационной деятельности, как логического результата непосредственного развития науки. Актуальность указанной тематики обусловлена конструктивными процессами, происходящими в научной, общественной, культурной, экономической и политической жизни Украины и мира. Установлено, что в новый век наука входит с новым научным мировоззрением, формируется под влиянием современных научно-технологических революций и кардинально влияет на изменение действительности и самого человека.

Ключевые слова: инновация, наука, экономическое развитие, производительная сила, инновационное развитие, рефлексия, инновационная деятельность, философия науки.

* * *

УДК 141:319.8:316.614.5

Качур К. Л.,
викладач кафедри філософської антропології,
Національний педагогічний університет ім. М. П.
Драгоманова (Україна, Київ), rochtai@i.ua

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ ТА СУЧАСНОГО СТАНУ СІМ'Ї

Представлено огляд найбільш поширених сучасних форм сімейної організації, а також розкрито особливості існування сім'ї в сучасному світі. В статті прослідкована еволюція традицій сім'ї у сучасному світі у порівнянні із минулим базатівковим досвідом. Постановка проблеми представляє актуальність сімейної проблематики в сучасних наукових колах та доцільність філософсько-антропологічного аналізу трансформацій сучасної сім'ї. Аналіз досліджень підтверджує невичерпний інтерес до феномену сім'ї. Метою статті є розкриття основних рис, особливостей сім'ї та вияв основних детермінант таких змін в сімейно-шлюбній сфері. Отримані результати дослідження дають підстави зробити висновки про перетворення світоглядних орієнтирів чоловіків та жінок у сучасному світі, що невідворотним чином впливає на ціннісний потенціал сім'ї.

Ключові слова: сім'я, шлюб, трансформація сім'ї, сімейна організація, одностатева сім'я, чайлд-фрі сім'я.

Интерес до феномену сім'ї у сучасному світі є перманентним. Традиційно, сім'я привертала увагу дослідників різноманітних галузей знань. Такий невичерпний інтерес підтримується і в сучасному світі, оскільки сім'я є потужним державним інститутом і соціальним осередком суспільства. Вона забезпечує наступність поколінь та передачу духовного спадку. Сім'я являє собою складне утворення із багатьма прошарками та рівнями розгляду. Вона містить ряд аспектів, оскільки як утворення перебуває на стику багатьох наук. Звертаючись до методологічних традицій дослідження сім'ї та сімейно-шлюбної сфери, ми виявляємо, що сім'я є утворенням, яке перебуває на межі мікроаналізу та макроаналізу. Відповідно, підходи до осмислення існування сім'ї, її історії та сучасного стану діляться на два напрями: частина направлена на дослідження сім'ї як соціального інституту і його взаємодії із іншими суспільними інституціями, інша частина скерує свою методологію на вивчення сім'ї як

малої соціальної групи. Філософсько-антропологічний аналіз має на меті створення цілісної, глибокосвітоглядної системи уявлень про сім'ю та специфіку формування сімейних відносин. В контексті нашого дослідження ми звертаємося до сучасного стану сім'ї, оскільки наразі в наукових колах актуалізуються вивчення кризового стану, деструктивних процесів і трансформацій сім'ї на тлі здобутків сучасного суспільства.

Завданнями статті є виявлення основних рис сучасної сім'ї, огляд найбільш популярних типів та форм сімейної організації в сучасному світі, та їх філософсько-антропологічних аналіз. Для початку звернемося до визначення категорії «сім'я». Відомо німецька багатотомна енциклопедія імені Ф. Брокгауза дає наступне визначення: «Сім'я – є мала спільність людей, яка заснована на союзі одного чоловіка і однієї жінки, або декількох чоловіків і декількох жінок, які пов'язані між собою взаємними правами і обов'язками, встановленими звичаями або законами, і проживають разом з дітьми, які народжені в цьому союзі, в одному домі, або ж утворюють сімейну групу, яка проживає принаймні в різних домах» [6]. Таке визначення є досить емним, оскільки охоплює майже всі аспекти існування сім'ї, що є найбільш продуктивним для створення глибокосвітоглядної системи уявлень про сім'ю.

В історичному розрізі проблема дослідження сім'ї має давню традицію. Окремий ракурс розгляду цієї проблеми залежав від ряду показників, в першу чергу історичних умов. В історії концептуалізації уявлень про сім'ї існують декілька традицій. В цілому, до середини XIX століття в історії філософії домінувала традиція розуміння сім'ї як вихідної мікромоделі суспільства, починаючи з XX століття роль сім'ї трансформувалася. Філософи зверталися до феномену сім'ї із самої давності. Антична епоха представляє ряд творів грецьких мислителів, які роздумують над феноменом існування сім'ї та її місця в суспільстві і в людському бутті, серед яких ми виділяємо Платона та Аристотеля. Нове бачення екзистенції сім'ї пропонує середньовічна традиція. Пронизана ідеями релігійності, епоха Середньовіччя, висвітлює питання шлюбу та сімейних відносин у контексті божественного провидіння, її представляють Т. Аквінський, А. Блажений, І. Златоуст, Г. Великий, Г. Нїський. У період Відродження релігійний тиск Церкви поступово втрачає свої позиції. Характерний гуманізм і натуралізм сприяють формуванню нового ставлення до людської плоти і душі, відповідно, і деякі аспекти в сфері сім'ї та шлюбу також демократизуються. Представники філософії Нового часу Ф. Бекон, Т. Гоббс, просвітники Ж-Ж. Руссо та Д. Юм, Ш. Фур'є та Дж. С. Міль звертаються до питання сім'ї, шлюбної сфери, положення жінки та її покликання. Особливий інтерес до проблеми сім'ї з кінця XVIII століття проявили представники Німецької класичної традиції. Різні аспекти сім'ї вивчали Г. В. Ф. Гегель, І. Кант, Й. Г. Фіхте. Концепція сім'ї в рамках марксистської теорії представляє її фактором суспільного прогресу. Конструюючи теорію походження сім'ї, однодумці Ф. Енгельс та К. Маркс спираються на погляди американського вченого Л. Моргана, який здійснив величезний внесок у розробку теорії походження сім'ї та роду. Окремої уваги заслуговують дослідження другої половини XIX століття – І. Баховена, П. Сорокіна, а також російська релігійно-філософська думка XIX-XX ст. у особі М. Бердяєва,

В. Розанова, В. Соловійова. Культурно-антропологічні дослідження родинних зв'язків у XX столітті досліджувала М. Мід. На пострадянському просторі, особливо в роки останнього десятиліття, питання сімейно-шлюбної сфери займають окрему нішу, наприклад, роботи Л. Амджадін, А. Буковинського, В. Ткачової, А. Пономарьова, Ф. Фоміна, О. Чорного та інших. Аналіз історії та еволюції сім'ї підкріпимо загальним оглядом культурних традицій сімейної організації. Такі чинники, як гендерний розподіл сімейних ролей, ціннісні аспекти, ціль створення сім'ї та інші показники формують специфіку традицій сім'ї в різних країнах світу. Світова етнічна дихотомія «Схід-Захід» в контексті розбіжності культурних традицій накладається і на сферу сім'ї. Наприклад, в давньому Вавилоні сімейні відносини будувалися на повазі до старших, дотримання прав та свобод членів сім'ї. Вавилонська сім'я, за Законами Хаммурапі, визнається патріархальною, а сімейні відносини будувалися на принципі підлеглості батькові. Традиції давнього Єгипту передбачали лише моногамний шлюб, а беззаперечним головою в сім'ї також був чоловік. Проте, положення жінки не принижувалося, оскільки її роль хранительки домашнього затишку мало свою честь. Інший характер подружніх відносин представляється в давній Індії. Давньоіндійська традиції організації сім'ї також мала патріархальну структуру, але шлюбні відносини між подружжям формувались на основі майнової угоди, в результаті якої чоловік отримував дружину у своє розпорядження. Звичай сім'ї в давньокитайському суспільстві розглянемо на прикладі конфуціанства, яке яскраво презентує традиції сімейної політики. Згідно цього вчення, сім'я є макромоделлю держави: обидва базуються на ідентичних канонах, згідно яких правитель ставитися до своїх підданих як до власних дітей, а громадяни виражають велику шанобливість правителю-батьку. Китайська сім'я є серцевиною суспільства. Схожими є закони японської сім'ї, в основі якої лежить вимога дотримання культу предків, від неухильності якого залежало благополуччя сім'ї. Цього правила сумлінно дотримуються і сучасні японці. Патріархальний устрій сім'ї, глибока релігійність та визначення священності традицій неухильно супроводжують японців. В Стародавніх Греції і Риму сім'я стала визначною для суспільства. За батьком визнавали необмежену владу над дітьми, які були зобов'язані йому безумовним повинуванням за формальне їх «прийняття» при народженні. Уже в найдавніші часи римська сім'я була міцною та згуртованою ланкою суспільства, в якій безроздільно владарював батько – «патер фаміліас». Сучасні норми сім'ї різняться від багатовікових світових традицій, їх особливості ми розглянемо далі.

Інститут сім'ї був стійким і непорушним чимало епох. Порівняно із тисячолітнім існування, інститут сім'ї набуває нових форм презентації. Сім'я в сучасному світі переживає ряд трансформацій, що робить питання сімейно-шлюбної сфери, її сучасного стану та можливих перспектив розвитку проблемним питанням сучасного суспільства. Доля сім'ї та стан сучасного інституту сімейно-шлюбних відносин – одні із найбільш нагальних питань сьогодення, до якого звертаються науковці, філософи, та усі небайдужі дослідники. Аналізуючи перспективи розвитку сім'ї в умовах сучасних соціально-економічних і культурних трансформацій, відомий соціолог Дж. Коатс узагальнив такі характерні тенденції: зростання кількості сімей, де обидва партнера працюють; більш пізні закінчення

шлюбу і народження дитини; посилення анонімності приватного життя; віддалення сексуальної поведінки від репродуктивної функції; подальше зростання популярності різних форм поза сімейного спілкування, поява певних груп за інтересами; прагнення молодих людей створити невелику сім'ю з обмеженою кількістю дітей або взагалі вибрати життя без нащадків [3, с. 456]. Деякі з цих передбачень уже справдилися, що дозволяє прислухатися до поглядів футуролога.

Ми впевнені, що трансформаційні процеси, які відбуваються в сфері сім'ї, свідчать про глибокі зрушення у світогляді чоловіка та жінки. Сучасний дослідник сім'ї Б. Бім-Бад [1] стверджує, що нуклеаризації сім'ї, її двухпоколінчастість виражає в собі головний механізм багатовікового процесу модернізації: «Людина модерну все більше ставить себе особистістю, все більш егоїстичною і всі менш схильною жити в парадигмі служіння будь-яким соціальним спільнотам, будь то нація, сусідська громада, або навіть сім'я» [1, с. 5]. Сучасні філософсько-антропологічні дослідження підтверджують, що сім'я набуває нового образу. Зокрема, у дослідниці Л. Панкової зазначено наступне: «ніколи ще моральні підвалини сім'ї не піддавалися такому випробуванню у всьому світі, як зараз, і ніколи, мабуть, світ не потребувало у всезагальному осмисленні такі поняття як єдність, гуманізм, чесність, котрі у всій сукупності інших показників також прискорюють суспільний прогрес» [5, с. 5].

Дослідники спостерігають та констатують, що сім'я для представників сучасного суспільства вже не є такою усталеною традиційною цінністю; втім слід зазначити, що довіра до сім'ї залишається на високому рівні. Разом із тим, як трансформувалася ціннісний потенціал сім'ї в сучасному світі, перетворення відбулися і в питанні формату сімейних відносин. Нові форми сім'ї мають чимало прихильників у різних країнах світу. Далі розглянемо два типи сучасної сім'ї, які є найбільш цікаві для нашого дослідження. Якщо мова йде про відмову від продовження роду та народження нащадків, то ми маємо справу із феноменом «child free». **Child free сім'ї** – люди, які живуть статевим життям, можливо перебувають у шлюбі, але свідомо не бажають мати дітей в ім'я особистої свободи та втілення власних життєвих планів. Причини до формування такої установки є різними: відсутність переконливої причини для народження дитини, небажання піклуватися про когось, брати на себе відповідальність, страх перед батьківською неспроможністю та інші причини. Декілька століть тому суспільна думка навіть не припускала можливості свідомої бездітності, оскільки головною функцією жінки було народження дітей та піклування про нащадків. Першою, хто почав досліджувати child free-сім'ї з наукової точки зору стала канадська дослідниця Д. Е. Уїверс [7]. Зокрема, дослідниця виводить дві категорії: «...є два абсолютно різні види добровільно бездітних осіб – реджектори та афексьонадо» [7, с. 157]. Реджектори – особи, які відкидають саму категорію дітей. Друга категорія – афексьонадо – особи, яких приваблює вільний від дітей спосіб життя. Розпочате Уїверс дослідження бездітних підтвердилося у багатьох майбутніх практичних пошуках науковців: феномен child free – поєднує у собі осіб зачарованих бездітністю або із відразою до дітності. Сучасні російська child free дослідниця О. Ісупова, аналізуючи результати даних Дж. Е. Уїверс та наступних наукових досліджень виявляє життєві обставини осіб, які вірогідніше оберуть таку стратегію. «Коли в США

розпочався рух child free, це були люди с більш високим рівнем освіти, особливо жінки, як правило, атеїсти, а також або єдині діти в сім'ї, або старші діти з багатодітних сімей» [2], – пояснює дослідниця. Вона припускається думки, що збудником до такого життєвого вибору стала контрацептивна революція. До таких переворотів у репродуктивній сфері добровільно бездітні сім'ї відмовляючись від статевої близькості; винайдення контрацептивів розмежували статеву та репродуктивні сфери, що стало справжньої революцією в сімейному та подружньому житті майбутніх поколінь. Ще один тип сім'ї, популярність якого дедалі зростає, є одностатеві сім'ї та офіційно закріплені одностатеві шлюби. Одностатевий шлюб – шлюб між партнерами однієї статі. Резонанс явища підкріплюється рядом змін. Академічні словники вносять корективи у найбільш установлені поняття, уникаючи дифенцій за статтю – маємо на увазі категорії «шлюб», «сім'я». Це свідчить про зміни в корінних традиціях буття сім'ї, і одночасно – розгортання феномену стимулює подальші трансформації у світогляді людей. Виявляється, що дослідницька база наукових досліджень одностатевих сімей містить чимало матеріалу в підтримку та критику таких відносин, а правовий статус одностатевих сімей є одним із питань, яке розділило суспільну думку навпіл. В XXI столітті на концептуалізацію гомосексуальних відносин впливають численні наукові дослідження, а також громадські рухи та акції в підтримку таких сімей. Сучасний дослідник одностатевих шлюбів І. Кон стверджує про кризу маскуліності в сучасному світі. Однією із причин трансформацій в сімейній сфері стала зміна полюсів традиційно чоловічого та жіночого, внаслідок чого послаблюється батьківство та відбувається фемінізація чоловіків [4]. Вцілому, відношення до одностатевих сімей у різних країнах світу залишається відкритим, особливо, враховуючи ювінальну сторону даного явища, яке гостро розглядається в юридичних, правових, педагогічних та інших дослідницьких колах.

Таким чином, матримоніальні суспільні настрої в сучасному світі доволі суперечливі. Але ми однозначно констатуємо зміни у світогляді чоловіків та жінок, наслідком стають невідворотні зміни для образу сім'ї. В руслі тих процесів та змін, що відбуваються із інститутом сім'ї та появою нових форм її буття, зростає занепокоєність за теперішнє та майбутнє сім'ї. Актуалізація процесів в інституті сім'ї та шлюбу є нагальним питанням для світового співтовариства, оскільки сім'я є частиною соціальної практики. Сім'я являється єдиною ланкою між індивідом і суспільством; в цьому виявляється соціальна значущість сім'ї. Сім'я – явище загальносоціальне і особистісне одночасно. З одного боку, включена у соціальний простір суспільства, держави, з іншого боку – є індивідуальним буттям індивіда, оскільки базуються на особистому житті, свідомості індивіда та суб'єктивних переживаннях. Саме тому сім'я завжди буде потрібна суспільству, що свідчить про невичерпний науковий інтерес до її буття.

Список використаних джерел

1. Бим–Бад Б. М., Гавров С. Н. Модернизация института семьи: макросоциологический и антрополого–педагогический анализ: Монография. – М.: Новый Хронограф, 2010. – 337 с.
2. Исупова О. Феномен чайлдфри в обществе [Электронный ресурс] / О. Исупова. – Режим доступа: <http://postnauka.ru/video/31220>.

3. Коатс Д. Будущее семьи / Д. Коатс // Впереди XXI век: перспективы, прогнозы, футурологи. Антология современной классической прогностики. 1952–1999. – М.: Academia, 2000. – С.452–458.

4. Кон И. Мужчина в меняющемся мире / И. С. Кон. – М.: Время, 2009. – 496 с.

5. Панкова Л. М. Человек и семья: Философский анализ формирования культуры брачно–семейных отношений: дис. докт. филос. наук: 09.00.13 / Панкова Людмила Михайловна. – Санкт–Петербург, 2003. – 404 с.

6. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Том XXIX. – С.–Пб: «Издательское дело», 1990. – С.469 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dlib.rsl.ru/viewer/01003924202#?page=11>.

7. Veevers J. E. Childless by choice / J. E. Veevers. – Toronto: Butterworths, 1980. – 220 p.

References

1. Bim–Bad B. M., Gavrov S. N. Modernizacija instituta sem'i: makrosociologicheskij i antropologo–pedagogicheskij analiz: Monografija. – M.: Novyj Hronograf, 2010. – 337 s.

2. Isupova O. Fenomen chajldfri v obshhestve [Elektronnyj resurs] / O. Isupova. – Rezhim dostupa: <http://postnauka.ru/video/31220>.

3. Koats D. Budushhee sem'i / D. Koats // Vperedi XXI vek: perspektivy, prognozy, futurologi. Antologija sovremennoj klassicheskoy prognostiki. 1952–1999. – M.: Academia, 2000. – S.452–458.

4. Kon I. Muzhchina v menjajushhemsja mire / I. S. Kon. – M.: Vremja, 2009. – 496 s.

5. Pankova L. M. Chelovek i sem'ja: Filosofskij analiz formirovanija kul'tury brachno–semejnyh otnoshenij: dis. dokt. filoz. nauk: 09.00.13 / Pankova Ljudmila Mihajlovna. – Sankt–Peterburg, 2003. – 404 s.

6. Jenciklopedicheskij slovar' Brokgauza i Efrona. Tom XXIX. – S.–Pb: «Izdatel'skoe delo», 1990. – S.469 [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://dlib.rsl.ru/viewer/01003924202#?page=11>.

7. Veevers J. E. Childless by choice / J. E. Veevers. – Toronto: Butterworths, 1980. – 220 p.

Kachur C. L., lecturer in department of philosophical anthropology, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), pochtai@i.ua

Philosophical and anthropological analysis of evolution and current state of family

Author presents an overview of the most common contemporary forms of family organization. Analyzes causes transformation the modern institution of the family in terms of philosophy. The article traced the evolution of the traditional family in the world today than in the past centuries of experience. There is relevance of a family perspective in the modern scientific community and the feasibility of philosophical and anthropological analysis of the transformations of the modern family in problem formulation. Analysis of the research confirms endless interest in the phenomenon of the family. The aim of the article is a summary of features, especially families and the identification of the main determinants of these changes in the sphere of family and marriage. These findings allow us to make conclusions about the change in ideological orientation of men and women in the modern world that the inevitable influence on the value potential of the family.

Keywords: family, marriage, transformation of family, family organization, same–sex family, child free family.

Kachur K. L., преподаватель кафедры философской антропологии, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), pochtai@i.ua

Философско–антропологический анализ эволюции и современного состояния семьи

Представлен обзор наиболее распространенных современных форм семейной организации, а также раскрыты особенности существования семьи в современном мире. В статье прослежена эволюция традиций семьи в современном мире по сравнению с прошлым многовековым опытом. Постановка проблемы представляет актуальность семейной проблематики в современных научных кругах и целесообразность философско–антропологического анализа трансформаций современной семьи. Анализ исследований подтверждает неиссякаемый интерес к феномену семьи. Целью статьи является раскрытие основных черт, особенностей семьи и выявление основных детерминант таких изменений в семейно–брачной сфере. Полученные результаты исследования позволяют сделать выводы об изменении мировоззренческих ориентиров мужчин и женщин в современном мире, что неотвратимым образом влияет на ценностный потенциал семьи.

Ключевые слова: семья, брак, трансформация семьи, семейная организация, однополая семья, чайлд–фри семья.

* * *